

Č E R V E N 2 0 1 9

ROMANOVODI

R O M S K Á D U Š E | CENA 20KČ

**RADEK
LACI**

ROZHOVOR

LUNÍK IX
2. DÍL

**BOHUMIL
HAVRĚLA JR.**
PROFIL NADĚJNÉHO
TENISTY

TATITATITATI
NOVÁ KNIHA
TAMÁSE JÓNÁSE

POTŘEBUJETE DOUČOVÁNÍ, VZDĚLÁVACÍ KURZ NEBO HLEDÁTE STÁŽ?

**ROMSKÝ STIPENDIJNÍ PROGRAM PRO STUDENTY
NENÍ JEN O STIPENDIU!**

POMŮŽEME VÁM

**Více se dozvíte na WWW.ROMSKASTIPENDIA.CZ
nebo na doucovani@romea.cz
a +420 257 329 667**

**STIPENDIUM PRO ROMSKÉ STUDENTY A STUDENTKY
STŘEDNÍCH, VYŠŠÍCH ODBORNÝCH A VYSOKÝCH
ŠKOL (STIPENDIUM ORGANIZACE ROMEA).**

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS ROMSKÁ TÉMATIKA?

Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?

PŘEDPLAŤTE SI ROMANO VOĎI!

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných osobností, fundované analýzy aktuálních společenských témat, upoutávky a tipy na kulturní události, které stojí za pozornost, i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

**OBJEDNEJTE SI ROČNÍ PŘEDPLATNÉ NA ADRESE:
www.romanovodi.cz - za 200Kč**

[facebook.com/romanovodi](https://www.facebook.com/romanovodi), [facebook.com/sdruzeniromea](https://www.facebook.com/sdruzeniromea)

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by nemělo ROMANO VOĎI chybět, prosíme, kontaktujte redakci na romano.vodi@romea.cz. Zároveň vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romano.vodi@romea.cz.

EDITORIAL

„My děti z domova jsme na to koukaly jako na nějaký dokument kanálu Animal Planet. Je to jako koukat se skrz výlohu, kde se vystavuje vzorec správné rodiny,“ vzpomíná na chvíle návratu z letního tábora, kdy spolu s kamarády z dětského domova sledoval děti, pro které si přijeli k autobusu rodiče, v hlavním rozhovoru tohoto čísla Radek Laci. Mladý muž, kterého ve škole několikrát navrhovali „do zvláštní“, vystudoval vysokou, je úspěšným osobním trenérem a s organizací Vteřina poté, kterou spoluzaložil, se snaží o změnu systému i přímou motivaci dětí „z děčáků“. „Jsme důkazem, že je možné vystudovat a věnovat se tomu, čemu chceme,“ říká.

Za svým si neoblomně jde i Bohuslav Havrů mladší, který v současnosti patří mezi stovku nejlepších juniorských tenistů v Austrálii a který se s naší redaktorkou v Praze setkal na jedné ze zastávek své cesty za turnaji a tréninkem v Evropě. „Rád bych získal nějaké body v ATP (Asociaci tenisových profesionálů), a pokud se hodně zasním, tak bych jednou rád vyhrál Wimbledon,“ přibližuje své sny v rubrice Profil.

Jaké sny se vznášejí Luníkem IX a které z nich se už začínají dít, popisuje v druhém díle neobyčejného „pohledu zblízka“ na košické sídliště Jarmila Vaňová. Představíme vám trnavský pěvecký soubor Romane čhavore jilestar, život Romů v Bulharsku a další příběhy „z periferie“ či pamětnického vyprávění. Do toho se ostatně mohou zapojit i další vypravěči – kolegové z projektu Paměť Romů vyhlašují soutěž, o které se dočtete na straně 23.

A nezapomněli jsme ani na kulturu, ve které opět vládne romská literatura – novou knihu spisovatele Tamáse Jónáse z Maďarska nazvanou Tatitatitati představuje recenze Karolíny Ryvolové.

Přeji vám zajímavé čtení, milí čtenáři!

JANA BAUDYŠOVÁ
šéfredaktorka

RV 6/2019

3 Obsah / Editorial

4 – 7 **Rebel (be)z příčiny**
Rozhovor s Radkem Lacim
Rena Horvátová

8 **Kde stát selhal, už nepomůže**
Komentář
Jan Husák

9 **Dnes nás čeká padesátka**
Den na periferii
Renata Kováčová

10 – 12 **Naděje pro Luník IX 2. díl**
Zblízka
Jarmila Vaňová

13 **Romane čhavore jilestar**
Děje se
Beáta Danišová

14 – 15 **Romové v Bulharsku**
Za hranice
Klára Kohoutová

16 – 17 **Mám rád zlato! Jednou vyhraju Wimbledon...**
Profil tenisty Bohumila Havrly
Rena Horvátová

18 – 21 **Na brigády se Romové jen hrnuli / Pre brigadi pes o Roma ča hrñinenas**
Historie / Vyprávění Márie Lendelové
Lada Viková

22 **Vyznání (ne)lásky**
Kultura
Karolína Ryvolová

Foto na přední obálce: Radek Laci (foto Karolína Telvákova), foto na zadní obálce: Radek Banga při projevu na demonstraci proti premiérovi Andreji Babišovi a za nezávislost justice na Letné 23. 6. (foto Petr Zewlakk Vrabec).

Číslo: 6 / 2019
Ročník: XVI
Cena: 20 Kč

Vydavatel:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49
110 00, Praha 1
IČO: 266 13 573

Vychází za podpory
Ministerstva kultury ČR
a německé nadace „Připomínka, odpovědnost a budoucnost“.

Redakce:
Renata Berková, Tomáš
Bystrý, Rena Horvátová,
František Bikár, Stanislava
Ondová, Renata Kováčová,
Zdeněk Ryšavý, Kristina
Dienstbierová, Lenka
Jandáková

Adresa redakce:
ROME A, o. p. s.
Korunní 127, 130 00 Praha 3
Tel. 257 329 667,
257 322 987
E-mail: romanovodi@romea.cz
www.romanovodi.cz
www.romeaops.cz
Šéfredaktorka:
Jana Baudyšová
Editor:
Zdeněk Ryšavý
Jazykové korektury:
Lenka Jandáková

Překlady do romského
jazyka:
Lada Viková
Korektury romského
jazyka:
Lada Viková
Grafika:
Bantu Design s. r. o.
Inzerce:
Zdeněk Ryšavý
Předplatné:
romanovodi@romea.cz
Osvit a tisk:
Studio WINTER, s. r. o.
Distribuce:
Dub, s. r. o.
Periodicita magazínu:
10x ročně
Registrační číslo MK ČR:
E 14163

REBEL BEZ PŘÍČINY

Rena Horvátová / Foto: Karolina Telváková

„Trápí vás kyčle, nejspíše z tancování nebo nějakého druhu akrobacie. Máte přetížené trapézy, patrně z oslabení břicha, a málo otevřenou pánev. A když se podívám na záda, tak vidím lehké problémy s bedry a krční páteří. K tomu jste anemická a je vám stále zima, o čemž svědčí vaše vyvýšená ramena a studené prsty na nohou,“ přivítá naši fotografku Karolinu trenér a workoutter **Radek Laci** a ta mu dává za pravdu.

Člověk se asi jen tak v běžném gymu nesetká s tím, že fitness trenér dokáže na první pohled doslova přečíst celé tělo?

To je pravda. Nesetká. Využívám k tomu prvky z jógy, prvky fyzioterapie a myofasciálního uvolňování, tedy cviky pomocí tlaku. Klient cvičí vlastní vahou, ale i s činkou. Vybírám si pro své portfolio třeba ze šesti sedmi oborů a podle klienta a jeho těla pak na místě vytvářím tréninkový plán. Je to tak lepší, protože člověk má nějakou emoční, mentální i fyziologickou nebo spirituální úroveň a všechny čtyři dávám dohromady a načítám si klientovo tělo tak, aby byl pro něj trénink ideální. Já tomu pracovně říkám, že vytvářím něco jako novou sochu. Takže hodně řeším jakýkoliv sval a jeho vliv na další jiné svalové skupiny. Teď třeba často připravuji herce na jejich filmové role, ale také odstraňuji různé bloky a stačí mi k tomu opravdu jen jeden jediný pohled.

Jak dlouho trvalo, než jste nabral všechny znalosti, jak lidské tělo funguje a jak lze pomoci klientovi, aby v co nejkratším čase zpozoroval první výsledky?

Všechno bylo součástí procesu a ten proces jsem rozvíjel intuitivně. Objevil jsem v sobě potenciál a ten rozšířil o znalosti ze cvičení. A abych to celé mohl dělat z radosti, potřebuju k tomu nabytí informace a vzdělání, protože jediné pak mohu s lidmi pracovat na několika frontách. Při své práci se snažím s člověkem pracovat tak, aby si toho on sám ani nevšiml, protože může mít některé zdravotní problémy, které na první hodině nechce říkat, protože je to pro něj citlivé téma. Ale díky tomu, že už dokážu i s tímto pracovat, mohu každému cvičení přizpůsobit. Často se stane, že klient má problémy s trapézy, které jako takové jsou spojeny se stresem. Zažíváte-li stres, trapézy jsou ztuhlé, vyskočí nahoru, bolí ramena a záda, takže i tak se dá na člověka nacítit a ulevit mu od bolesti a stresu. Moje práce je i můj koníček, už jako dítě jsem věděl, že jediné, čemu se chci věnovat, až opustím dětský domov, je pohyb, fitness, gymnastika. Věděl jsem, že nejprve musím začít u sebe, zkoušet všechny ty cviky, jestli je vůbec zvládnou, získat povědomí o anatomii, absolvovat

trenérský kurz a dál se rozvíjet. Mám za sebou u jedné specializované světové americké organizace kurz cvičení s vlastní vahou – tedy streetworkout, kde jsem se naučil různé těžké prvky. A absolvoval jsem i další kurzy fyzioterapie, například funkční stabilizace lopatek a kyčlí, ale to jsou už konkrétní kurzy a semináře, které mi otevírají dveře, jak vlastně pochopit mysl i tělo. Dá se říct, že tři čtyři roky se sportu věnuji skutečně aktivně.

Dnes patříte mezi trenéry se zajímavou klientelou, vedle studentů a lidí, kteří chodí do běžné práce, trénujete i modelky, herce, akrobaty nebo pole dance tanečnice. Jak moc bylo těžké se tzv. nasíťovat na tak různorodou klientelu?

Právě že mi to moc práce nedalo. Když má člověk otevřenou mysl, tak si vás lidé najdou sami. Důležité je dělat věci s nějakou vytrvalostí, a ne za účelem, abych trénoval herečky a modelky. Trénuji třeba Terezu Maxovou, se kterou se znám ještě z doby, kdy jsem žil v dětském domově, a byla to právě ona, kdo mi ze své nadace uhradila třítydenní studijní program v Anglii. Tereza je mi obrovskou inspirací, protože všechno, co dělá, dělá srdcem, a proto jsou i její projekty tak úspěšné, a já se rovněž snažím pracovat poctivě a s láskou. Hodně mi v tom pomáhá i Instagram, je to takový můj pracovní doplněk, ale hlavně je pro mě stále takový ten v uvozovkách off-line režim, kdy mám člověka tvář v tvář a opravdu se mu reálně snažím pomoci.

Zmínil jste dětský domov, kde jste strávil podstatnou část života. Jak moc se podle vás podporují děti, které se nacházejí v ústavní péči ve sportovních a jiných aktivitách?

V tu dobu, kdy jsem byl v děčáku já, se u dětí nepodporovala individualita. Když jsem třeba před deseti lety projevil zájem dělat gymnastiku, breakdance nebo jinou podobnou aktivitu, tak mě odmítli s tím, že děti u nás chodí na fotbal a já mohu taky nebo si můžu vybrat zpívání. Ale naštěstí se ta doba zlepšuje a k dětem se přistupuje zase o něco lépe, takže když se dítě nebojí ozvat, že fotbal není to pravé, vychovatelé už jsou k jeho rozhodnutí otevřenější.

Domovy dříve také moc nepodporovaly děti ke studiu na vysoké, i v tomto doba pokročila kupředu?

I dnes patří vzdělání mezi jedno z nejpalčivějších témat, protože dřív to bylo skutečně tak, že domovy nepodporovaly děti v tom, co by skutečně chtěly studovat. I já jsem narazil na tento problém, ale tím, že jsem už tehdy šířil osvětu, že i dítě v ústavní péči by mělo studovat, co si ono samo přeje, protože na to má právo a ty možnosti tu jsou, tak se mi to podařilo a vystudoval jsem marketingovou komunikaci. Situace se od mého odchodu z domova zlepšila, ale i tak je pro mnoho dětí složitá a nevyhovující. Během besed se od dětí dozvídáme, že studují školu, kterou studovat nechťely, ale vychovatelé rozhodli jinak. To je špatně a to vím jistě, neboť jako spoluzakladatel organizace na podporu práv dětí z dětských domovů Vteřina poté jsem s dětmi v kontaktu. A mimo to objíždím dětské domovy s dokumentem Dospělým ze dne na den, který organizace Mimo domov natočila ve spolupráci s režisérem Igorem Chaunem.

Tyto Vaše zkušenosti vás dovedly k tomu, že jste spoluzaložil organizaci Vteřina poté?

Někdy v roce 2012 jsme vnímali velkou potřebu začít komunikovat směrem k široké veřejnosti, že dětské domovy nejsou pouze špatné a že jsou tu mladí dospělí, kteří odešli a chtějí něco

RADEK LACI (1991)

Po narození se dostal do kojeneckého ústavu v Lounech, od šesti let žil v DD v České Lípě. Po střední zemědělské škole vystudoval marketingovou komunikaci na Vysoké škole finanční a správní v Praze. Je jedním ze zakladatelů organizace Vteřina poté, pořádá semináře pro děti z dětských domovů po celé republice, seznamuje je s jejich právy a motivuje je ke vzdělání. Absolvoval stáž na Americké ambasádě v Praze a působí jako koordinátor organizace Otevřená společnost. Jako osobní trenér se zaměřuje na cvičení fitness a streetworkout. Žije v Praze.

dokázat. Za Vteřinou poté je skupina lidí, která si sama prošla ústavní péčí. Jsme totiž přesvědčení, že hlas dětí by měl v tomto systému otevřeně zaznívat a být slyšen. Jedním z témat je proto i odchod dítěte z izolace dětského domova. Zabýváme se i těžkými životními situacemi, kterým děti musí čelit, nebo právě vzdělávání dospívajících dětí. Naší snahou je posílit mladého člověka a být jeho prostředníkem ve vztahu k institucím, které o životě v dětských domovech rozhodují, takže pokud se vyskytne nějaký problém, snažíme se dítě nasměrovat na organizace, které jim mohou uhradit školné, propojit je s neziskovými organizacemi a institucemi, jako je MPSV, MŠMT nebo ministerstvo zdravotnictví.

A jaký je tedy ten hlas dítěte?

Takový, že chce mít všechny možnosti a práva jako mají děti z fungujících rodin a nechce být vnímáno jako dítě, které je ublížené. Ten, kdo si prošel dětských domovem, chce být vnímán jako lidská bytost, která má právo studovat a být součástí konzumu běžného světa, protože realita je taková, že nás většina

lidí vnímá jako ty děti z pastáků, jako lidi, co kradou. A myslí si, že v dětském domově jsou jenom Romové a všichni pocházejí z ghetta. Lidé nás vnímají jako marné existence bez vzdělání. Vnímáme to tak, že předsudky je třeba odbourat, proto existuje Vteřina poté. A odbourat předsudky chceme i my všichni, kteří jsme něco dokázali, přestože jsme prošli ústavní péčí. Jsme důkazem, že je možné vystudovat vysokou školu a věnovat se tomu, čemu se věnovat chceme, a fungovat vlastně úplně normálně a žít samostatný klidný život.

Osmnáct. To je většinou chvíle, která vás „vyšoupne“ do života dospělých. Jaké to jsou pocity opustit s čerstvě nabytou dospělostí brány dětského domova a osamostatnit se? Dá se na tento okamžik vůbec připravit?

V ten okamžik zažíváte smíšené pocity, protože člověk z dětského domova chce svobodu a to je v tu chvíli jediná potřeba, po které prahne. Vyrůstat v systému je něco strašně náročného, složitého a ne každý člověk to úplně zvládá. Je

to něco, jako byste neustále svůj život žil ve škole, což znamená z hodiny na hodinu. Nemáte vlastní život, jen pevně nalajnovaný program, jste neustále připravený na to, co budete dělat, co musíte udělat a jak postupovat. Vlastně zjistíte, že máte minimální prostor trávit čas sám se sebou, zajít si na počítač nebo jít s kámošema ven... Ale i to se už trochu zlepšilo, jen ta změna k lepšímu by mohla být o něco rychlejší. Ale ta skutečnost je prostě taková.

Prahnete po svobodě, přestože nemáte ponětí, co s vámi bude a kam půjdete?

Ano. Je to tak silná potřeba, že spousta lidí chce z toho systému vypadnout. Ale není to proto, že by vychovatelé byli špatní nebo kuchařky neuměly dobře vařit, ale proto, že je to neustále řízený čas. Děti se chtějí ztotožnit s tím, že nemají naplánovaný čas a že si mohou na chvíli oddychnout a být jen samy sebou. Můj odchod se konal kvůli studiu na vysoké škole až někdy ve čtyřicetiletém věku, kdy jsem vlastně nevěděl co a jak se sebou a jak se posouvat dál. Odešel jsem proto, že už jsem tu situaci

v děčáku nezvládal, byl jsem frustrovaný a naštvaný. V tu dobu jsem projevil zájem studovat ještě druhou vysokou školu, ale v dětském domově mi řekli, že na to nemám právo. Já se v tu dobu už začal zajímat o zákony a měli jsme založenou organizaci Vteřina poté, začal jsem pátrat, zda je to skutečně tak. Ale výsledek byl, že mi řekli, že už jsem připravený, a to mě štválo. Oni mi říkali, že mají pocit, že jsem připravený, ale přitom to nikdo nemohl vědět, nevěděl jsem to totiž ani já sám. Takže i proto jsem vystudoval vysokou školu, protože jsem neměl kam jít a necítil jsem se být připraven na odchod z dětského domova. Tvrdě jsem se pídil po informacích, abych zjistil, že nikdo v dětském domově nemá právo na to říkat, co můžete studovat a co ne.

Jaký je podíl romských dětí v dětských domovech, pokud to lze odhadnout?

Záleží jak kde, pokud je to kraj s větší koncentrací Romů nebo ne. Ale jsou domovy, kde Romové nejsou vůbec a pak jsou domovy, kde Romové jsou, ale jejich podíl nepatří k většinovému. Takže to, že jsou v dětských domovech převážně Romové, není prostě pravda.

Musel jste se vyrovnávat se stigmatem „vyrůst jsem v dětském domově“ nebo jste se nikdy nemusel potýkat s předsudky, že jste vyrůstal bez rodičů?

Zrovna nedávno, když jsem byl na jídle u kamaráda a chlapíci, kteří mě viděli, tak zrovna neměli hezké výrazy, takže občas se s tím ještě setkám.

Stýkal jste se někdy se svou rodinou, matkou, sourozenci?

Moje máma žije v Česku, ale nejsme v kontaktu. Sestru mám v Belgii, občas jsme v kontaktu přes sociální sítě, někdy si napíšeme a víme o sobě. Ségra byla taky ta, kdo mě vyhledal na základě rozhovoru, který jsem poskytl televizi, kde jsem mluvil o vzdělání mladých dospělých na vysokých školách a nadaci Terezy Maxové. Sestra mi po zhlédnutí reportáže napsala přes Facebook. Takže už vím, že je nás pět sourozenců a já jsem předposlední dítě. Když jsem byl mladší, tak jsem se otázkou, kdo je moje

máma a táta, nesčetněkrát zabýval. Mnohokrát jsem z toho byl frustrovaný a ve stresu. Vlastně doba, kdy jsem potřeboval blízký kontakt rodiny, už přešla a necítím potřebu mít blízký kontakt se svou rodinou, protože jsem sám v sobě našel rovnováhu. Pokud se mám se svojí mámou potkat, tak se s ní potkám, ale nechci to plánovat. Momentálně jsem v té fázi, kdy mám sám sebe a nikoho nepotřebuji. V dětství a dospívání to bylo samozřejmě opačně, tehdejší ředitel domova mi řekl, že moje máma se o mě nebyla schopná postarat. Dopisy, které jsem každý čtvrtek posílal, se vracely, takže to pro mě bylo složitější.

Takže vás všech pět skončilo v ústavní péči?

Údajně jen já a bratr. Sestry bydlely s babičkou. Dnes to vidím tak, že je to vlastně v pořádku, že mě dala do domova, beru to jako skutečnost, která se stala a mohla se stát z jakýchkoliv důvodů. Třeba péči nezvládla nebo se na ni necítila. Jako malý kluk jsem byl naštvaný a měl v sobě takový ten pocit viny, že za to můžu já, protože jsem asi moc zlobil, ale časem jsem si uvědomil, že ta skutečnost je taková a já ji musím přijmout a hlavně se nelitovat.

Jak jste jako dítě vnímal fakt, že si pro své děti jezdí rodiče do školy, doprovázejí je na autobus, když jedou když jednou na tábor, kroužky...

První pocit je, že vůbec nevíte, co se děje. My děti z domova jsme na to koukaly jako na nějaký dokument kanálu

Animal Planet. Je to něco jako koukat skrz výlohu, kde se vystavuje vzorec správné rodiny. Vy si to nejprve nechcete přiznat, ale pak zjistíte, že jste neustále v depresi, frustrovaný, protože to nemáte s kým sdílet a nevíte, co si s tím počít.

Padlo u vás rozhodnutí, že vy byste nikdy své děti do ústavní péče neumístil?

A kolikrát. Měl jsem tendenci dělat ty věci naopak – budu urputně milovat svoji rodinu a budu hrdý rodič –, ale ani to nebylo správné. Spíš je třeba přijmout skutečnost, vyčistit si minulost, žít svůj život s radostí a podle svého vědomí. A to se netýká jen dětí z děčáku, nýbrž celé společnosti.

Pořád platí, že vychovatelé nemají čas vytvořit si k dětem bližší citový vztah?

Musím říct, že vychovatelky jsou s dětmi v užším kontaktu, ale když to řeknu drsně, nejde jenom děti objímat, ačkoliv ony samy by v bližším vztahu s dětmi byly rády, ale protože vychovatelky mají svou roli více manažerskou, tak to prostě nestíhají. Děti se musí učit, musí se vychovávat a být vedeny k dobrému životu. Ale je pravda, že tam častokrát chybí sociální kontakt – přijít za dítětem a říct, že je to v pohodě, protože se to občas stává – puberta, sexualita a identita, neinformovanost, izolovanost a všechna tato témata v dítěti rezonují a vzniká z toho frustrace až těžká deprese. Děti nemají v sobě špetku emocí, protože jsou o to okradeny. Já tomu říkám, že jsme takoví citoví mrzáci.

Usilujete o to, aby děti z dětských domovů měly šanci na dobrý život. Čeho byste rád dosáhl ve své trenérské kariéře?

Je otázkou času, kdy najdu vhodný prostor k otevření vlastního gymu. Mám vedle sebe tým lidí, se kterými už nějakou dobu spolupracujeme a jsme v úzkém kontaktu. Chceme společně začít rozvíjet naši myšlenku propojení zdravého funkčního pohybu bez ega, což znamená, že nechceme v lidech rozvíjet egoismus, ale přirozenou zdravou mysl propojenou s tělem.

KDE STÁT SELHAL, UŽ NEPOMŮŽE

Jan Husák / Foto: Archiv autora

Ministryně práce a sociálních věcí Jana Maláčová představila svůj návrh na zrušení současných dávek na bydlení, které budou nahrazeny dávkou jedinou – přídavkem na bydlení.

Vznikající zákon trpí celou řadou nedostatků. Nelogický je třeba přístup ke společným prostorům, které slouží všem nájemníkům v domě. Předkládaný návrh zákona tak do uznatelných nákladů zahrnuje například i „osvětlení, vytápění a úklid společných prostor v domě“. V případě posuzování, zda je bydlení vhodné, se však zaměřuje pouze na byt. Jinými slovy, pokud budou chodba či dvůr plné odpadků a byt bude splňovat základní standardy pro bydlení, je z pohledu zákona vše v pořádku a žadatel splní nárok na dávku. V tomto případě je logika boje proti zneužití dávkového systému minimálně zvláštní. Na jedné straně se ministerstvo snaží zamezit vyplácení dávky do nekvalitního bydlení, na stranu druhou je mu lhostejné, zda je část uznatelných nákladů vyplácena na prostory odporujícím stavebně-technickým či hygienickým normám.

Největším nedostatkem návrhu zákona však bezesporu je, že nebere ohled na historický kontext situace, v níž se aktuálně občané žijící v nevhodných formách bydlení nacházejí. Je jasné, že nelze vše svést na stát a jeho politiku a že řešení bytových potřeb je i zájmem soukromým – a nemyslím přitom jen na soukromé vlastníky nemovitostí, ale též na občany, kteří by měli považovat bydlení i za svůj soukromý zájem a podřídit mu své cíle a chování. Jako bývalý terénní sociální pracovník rozhodně nechci přehlížet nevhodné chování některých lidí, i Romů, ve vztahu k bydlení.

To však není a nemůže být důvodem pro rezignaci na povinnost státu zasadit se o zmírnění dopadů, které zapříčinil svou politikou. Z bohatých zkušeností se sociální prací totiž vím i to, jak se lidé do bytové nouze dostávali: že často čelili

diskriminaci na trhu s bydlením, obce jim nepomáhaly a to se následně podepsalo na horším fungování rodin a jejich sociální situaci.

A zde se dostáváme k tomu nejdůležitějšímu: v předkládaném návrhu zákona zcela absentuje preventivní role státu, respektive obcí, při pomoci s bydlením. Dosud platný zákon o hmotné nouzi sice není v tomto ohledu dokonalý, ale aspoň stanovuje pro občana povinnost požádat obec o pomoc, když má problém získat vhodné bydlení. V předkládaném zákoně nic takového není a zároveň se jím ruší původní ustanovení ze zákona o hmotné nouzi. S tím souvisí i paradoxní situace, kdy má být podle předkládaného znění zákona zahájena sociální práce až po odebrání dávky, a nikoli před ní. Přitom nepřiznání dávky může být odůvodněno třeba i tím, že byt není zkolaudován k bydlení.

Tomuto požadavku je možné rozumět, pokud by v rozporu s ním nebyl § 2236 odst. 2 občanského zákoníku, kde je uvedeno: „Skutečnost, že pronajatý prostor není určen k bydlení, nemůže být na újmu nájemci.“ Jinými slovy občanský zákoník, podle kterého se stanovuje nájemní smlouva, říká, že v případě, kdy si nájemce pronajme určitý prostor

k bydlení, i kdyby tento prostor nesplňoval zákonné požadavky na bydlení, má být posuzován jako chráněný nájem bytu. Vedle těchto rozporů mezi dvěma zákony, můžeme najít rozpor i s jinými. Je však věcí předkladatele, aby se s těmito rozpory popasoval.

Dnes je už všem jasné, že obec často nemá tolik bytů, aby byla schopna uspokojit všechny zájemce z řad svých (potřebných) občanů. Obce nedokážou nabídnout vhodné bydlení zhruba 54 tisícům domácností v bytové nouzi a nedokážou to i proto, že stát nemůže či nechce poskytnout obcím dostatečné prostředky na jejich pořízení a údržbu. Možná je předčasné hodnotit, zda se předkládaným návrhem zákona zmírní nešťastné dopady politiky státu v oblasti bydlení. Už nyní je však zřejmé, že MPSV v této oblasti neudělalo to, co si samo stanovilo za svůj cíl, tedy vytvořit podmínky pro dostupné bydlení. Místo toho vzkazuje občanům: „Hledejte si bydlení sami, stát vám nepomůže.“

Autor je místopředseda Rady vlády pro záležitosti romské menšiny. Článek vyšel i na serveru A2larm.cz.

●

DNES NÁS ČEKÁ PADESÁTKA

Příběh lešenáře kladenské teplárny Martina K. zapsala Renata Kováčová / Foto: Pixabay

Zase ráno. „Vstávej, miláčku!“ budí mě hlas mé přítelkyně. „Ach jo!“ povzdechnu si a rozespale ji políbím. Vyskočím z postele, chvatně se obléknu a sedám do auta. Jsou čtyři a pět minut, blíží se svítání.

Cesta na Kladno mi trvá něco přes hodinu. Pouštím si hlasitě hudbu a zatím ještě nemyslím na práci, nechávám myšlenky plynout a relaxuju. Už odmalíčka mám asi toulavé boty. Z celé mé široké rodiny jsem takový jen já.

Bydlíme v Boleticích nad Labem, v sociálně vyloučené lokalitě města Děčín. O práci se tu pořádně nedá zavazit, a když už se to někomu povede, je dost mizerně placená. Mnoho z místních ani zaměstnání nemá, hodně lidí je zadluženo, bují tu drogy i prostituce. Ostatně, někdy je dost složité sehnat práci, když jste Rom.

Vždycky jsem chtěl z těch začarovaných kruhů uniknout, mít se dobře a nežít tak, jak se tu žije. Proto asi ty toulavé boty – procestoval jsem celou republiku i několik zahraničních států. Všude jsem se zdržel jen chvíli a pak zase zmizel někam dál, za jiným dobrodružstvím.

Slunce se šplhá nad obzor. Ladím rozhlas na dopravní zpravodajství. Na silnicích je ale klid, dopravní špička je ještě daleko.

Byl jsem kopáč, to mě ale nebavilo a navíc je to jen sezónní práce. Byl jsem malíř pokojů. Byl jsem také taxikář a to nebylo špatné, točily se tam docela velké peníze. Zhruba po půl roce jsem ale dostal nabídku na zednické práce na stavbě v Německu, a tak jsem neváhal a přijal. Každý den jsem vstával ve tři ráno, sedl do auta, odřídil tříhodinovou cestu a pak celý den pracoval, většinou jako obkladač. Když jsem však měl dostat první výplatu, čekalo mě nemilé překvapení. Prostě mě nevyplatili, mzdu jsem nedostal, ať jsem dělal, co jsem dělal, jednoduše mě podrazili.

Po takovém zážitku jsem se rozhodl, že nic takového už nechci nikdy zažít a začnu podnikat na své vlastní triko. Zatoužil jsem po větší jistotě a klidnějším tempu života – cítil jsem, že mě omrzelo neustále měnit práce, auta a ani v soukromí nemít stálé zázemí. Zařídil jsem si živnostenský list a začal pečlivě sledovat nabídky práce. A pak se to podařilo – v kladenské teplárně potřebovali lešenáře. A jako bych tím rozhodnutím přivolal do svého života

další štěstí, protože netrvalo dlouho a potkal jsem ženu svého života, která mě podporuje a ukazuje cestu tím správným směrem. I ta brzká rána jsou od té doby snazší – s úsměvem a pocitem, že se mám večer ke komu vracet.

Blíží se půl šestá. Proti azurově modrému nebi se rýsují elektrárenské věže.

Konečně jsem na místě a přidávám se k hloučku svých kolegů. „Dnes nás čeká padesátka,“ zdraví mě kolega Michal. Znamená to, že budeme montovat padesát metrů nad zemí. „Jsem připraven!“ odpovídám a chvíli vtipkujeme. V takové výšce je to sice náročné, často se pohybujeme opravdu vysoko a i přes veškerá bezpečnostní jištění se člověk neubrání respektu ke každému svému pohybu, já to mám ale vlastně docela rád. Ve výškách si totiž svým způsobem odpočinu, protože musím všechno pustit z hlavy a soustředit se na každý krok. Stačil by jeden chybný, a byl bych při nejlepším celý zlamaný.

V jídelně si k obědu pokaždé dám

knedlo, vepřo a zelo. Abych měl sílu a taky proto, že už mám rád, když mají mé dny nějaký řád. Ve svých pětatřiceti už na to mám i věk. Ve dvě hodiny odpoledne mám konečně padla. Jdu smýt pot a prach do sprchy a nachystám se na cestu domů.

Pokud se nic nepokazí nebo mě zase nezavolají mé toulavé boty a nedostanu cestovní horečku, mám v plánu tu zůstat. Rád bych si řekl, že už jsem se konečně doopravdy usadil. Jsem totiž po dlouhé době opravdu spokojený. Dokonce i peníze nejsou špatné, a tak na mě snad bude časem hrdá i moje rodina – že jsem to dokázal a vymanil se z bludného kruhu, ve kterém mnoho obyvatel boletické lokality uvízlo.

„Zlato, jsem doma!“ vítám na sklonku dne svoji lásku, která na mě už čeká. Společně si dáme večeri a pak si pustíme nějaký pěkný film. A půjdeme brzo spát, protože ráno nás opět čeká kolotoč života: práce, domácnost a odpočinek. Máme se ale hezky. A ten pohled z výšky na svět určitě stojí za to. ●

NADĚJE PRO LUNÍK IX

Text a foto Jarmila Vaňová

„Jako novinářka jsem na sídliště chodila často a dlouhé roky. Zнала jsem se s obyvateli, poslanci, starosty. Lidé mě zdravili a nikdy jsem neměla problém s tím, aby se mi na kameru vyjádřili. Opravdové poznání však přišlo až po tom, co jsem na Luníku začala pracovat jako terénní sociální pracovnice,“ přibližuje v předchozím čísle v prvním díle unikátní sondy do nitra a kontextů nejznámějšího slovenského ghettá Jarmila Vaňová. Přinášíme její druhou část.

Letos v březnu proběhly v Abú Zabí – ve Spojených arabských emirátech Světové hry Speciálních olympiád, na kterých soutěžilo na 7500 sportovců ze 190 zemí světa. Slovensko reprezentovalo 42 sportovců. Jedním z nich byla i Adéla Mižigárová z městské části Luník IX Košice.

Adéla získala zlatou medaili ve skoku do výšky a stříbrnou v běhu na 200 metrů. O mladé atletce se sice psalo, ale zejména v tom smyslu, že navštěvuje danou speciální školu v Košicích. Nikdo se však nikde nezmínil o tom, že je z Luníku IX. Nezajímalo to dokonce ani romské a proromské novináře.

Zajímalo to ale starostu Luníku Marcela Šaňu, který talentované sportovkyni u příležitosti Mezinárodního dne Romů 8. dubna poděkoval za to, že reprezentovala nejen Slovensko, ale i svoji městskou část. Sám tak zprávu o výjimečné dívce a jejích výkonech vyslal do světa. Talenty se rodí všude, i na Luníku IX. A právě sport je vynikajícím prostředkem integrace zdejších dětí.

Výše zmíněný případ je jen malou ukázkou toho, jak většina médií přistupuje k tématu „Luník IX“. I když se na něm začaly dít pozitivní změny, média stejně informovala veřejnost většinou tendenčně. A ohlasy společnosti na ně pozitivní nebyly a nejsou. Převažují posměšné až nenávistné komentáře typu „i tak to všechno zničí“ nebo „vydrží jim to nejdéle jeden den“ a podobně.

Skutečnost je ale taková, že osazené lavičky v pořádku stojí na svém místě už druhým rokem, stejně jako hrací prvky dětských hřišť. Nevzhledná místa sídliště se vyčistila, upravuje se okolí, rekonstruuje se společenské prostory. Sídliště zajímá čím dál tím více lidí, kteří se zde rozhodli realizovat různé aktivity od společensko-kulturních po osvětové a vzdělávací. Dělá se mnoho „malých velkých věcí“, ale majoritní společnosti je velmi zatěžko pozitivní zprávy z ghettá přijmout. I to však potřebuje svůj čas, protože jakékoliv změny se přijímají s rozpaky. I ty k lepšímu.

URBANISTÉ A ARCHITEKTI

Košice věří, že problém s bydlením by na sídlišti mohla pomoci vyřešit již realizovaná urbanisticko-architektonická soutěž. V zadání město od architektů požadovalo, aby navrhli bydlení na ploše téměř šestnácti hektarů – chtělo získat představu o optimálním řešení, které počítá s rozličnými typy bydlení a zapojuje i existující struktury. A přestože šlo zatím o soutěž ideovou, věří, že v budoucnosti by opravdu mohlo dojít i k realizaci.

Organizátoři soutěže z Útvaru

hlavního architekta města Košice v období její přípravy se starostou Luníku Marcelem Šaňou intenzivně jednali. Na odborné části přípravy soutěže úzce spolupracovala i Slovenská komora architektů. Zvítězil návrh, jehož nosnou myšlenkou je přestavba sídliště formou obytných domů, které mají variabilní skeletový systém umožňující výstavbu od jednoduchých objektů až po vícepodlažní struktury rozmanitých forem.

Veřejná architektonická soutěž tohoto typu – soutěž návrhů, které se zabývají řešením bydlení pro vyloučené romské komunity – se na Slovensku realizovala vůbec poprvé. Městu šlo zejména o vytvoření základních podmínek k tomu, aby si obyvatelé Luníku IX, kteří o to budou mít zájem, mohli ve spolupráci s místní samosprávou pomoci v první řadě sami. Z urbanistického hlediska na Luníku už dobře funguje mateřská škola, základní škola s plovárnou, Selezianské komunitní centrum a další zařízení občanské vybavenosti.

Koncem roku 2017 se zde postavil také nový nájemní bytový dům, do kterého se nastěhovalo dvanáct rodin. Se všemi nájemci se podepsaly nájemní smlouvy a ti za služby spojené s bydlením (studená a teplá voda, elektrická energie, plyn, topení, společné prostory) platí zálohové platby. Museli však také splnit předem určená kritéria: musejí pracovat, děti posílat do školy, nemít dluhy na poplatcích, být bezúhonní a podobně.

Městu Košice byl na základě Smlouvy o poskytnutí nenávratného finančního příspěvku od poskytovatele (Ministerstvo polnohospodářství a rozvoje venkova SR), poskytnut příspěvek ve výši 514 976,13 €, což představuje 95 % celkových výdajů samotné výstavby.

K jedinečným pokrokům na sídlišti pak patří i projekt automatizovaného předplatného systému na dodávku elektřiny, který se Mezinárodní kongres ITAPA rozhodl v roce 2013 ocenit udělením speciálního uznání. Podstatou projektu je, že si lidé mohou zakoupit přesně požadované množství elektřiny, jejíž odběr se zapíná a vypíná na dálku.

Zavedl se také institut zvláštního příjemce dávek v hmotné nouzi a provedla se kategorizace bydlení – snížení kategorie některých bytů, která respektuje zásluhovost a schopnost užívat přidělený byt. Zpřísnily se i podmínky přidělování bytů na Luníku a začalo se s přidělováním bytů na dobu určitou, po jejímž uplynutí se prodlužuje nájemní smlouva (s podmínkou pravidelného placení úhrad).

Tato opatření pomohla odstranit černý odběr elektřiny a bydlení bez nájemních smluv, což mnohdy bránilo lidem, aby jim byl přiznán státní příspěvek na bydlení. Lidé na sídlišti se znovu naučili platit za dodávaná média. Na všechny pozitivní změny je však potřeba jak vůle vedení městské části, tak vůle samotného města. A ta je dnes větší než kdykoliv dříve.

2. DÍL

MAŠLIČKOVO A VZDĚLÁVÁNÍ

Jak už jsem přiblížila v prvním díle článku, nelegální osada Mašličkovu vznikla v důsledku bourání zničených bytových domů. Její obyvatelé v ní žijí v provizorních podmínkách bez vody a elektřiny, ukrytí za hradbou křoví. Přes polovinu ze zhruba 250 obyvatel tvoří děti. Cílem luníkovské samosprávy je jejich návrat zpět na sídliště, což předpokládá, aby do plánů připravované výstavby bylo zahrnuto dostatek bytů nižšího standardu.

Starosta Marcel Šaňa každou zimu dohlíží na to, aby měli lidé v Mašličkovu dostatek dřeva na topení, aby se neopakovaly situace, kdy v chatrčích zmrzly malé děti. Co však dělat do doby, než se byty postaví? Všechny děti si zaslouží šanci a dobré místo pro život, všechny by měly být dobře připravené na vstup do základní školy. Toho si je moc dobře vědoma i manželka starosty Jozefína Šaňová, která dlouhé roky pracuje ve školství. Její nezisková organizace minulý rok právě pro děti z Mašličkova otevřela soukromou mateřskou školu.

Kapacita té místní je nedostačující, a tak chtěla vytvořit prostor i pro ty nejchudší děti, aby dříve než nastoupí na základní školu, měly možnost získat základní zručnosti prvňáka a osvojit si slovenský jazyk. Děti z Luníku totiž doma komunikují jen v romštině. S výukou romského jazyka na prvním stupni začala minulý rok mezi prvními základní škola na Podjavorinské ulici – i výuka romštiny může dětem pomoci při učení se dalšímu

jazyku – slovenštině. Navíc se ve škole nemusí cítit jako méněcenné, když hovoří romsky, což je neméně důležité. Hovořit se tu tedy ovšem o integraci nedá. Dříve je potřeba hovořit o kvalitě výuky a odbourávání bariér, se kterými tyto děti do školního prostředí přicházejí.

Na sídlišti je zřízené i dislokované pracoviště střední technické školy, kde se mladí učí na švadleny a pomocné zedníky. Jde jen o dvouletý obor bez výučního listu, ale vzhledem k špatné místní vzdělanostní úrovni se nějak začít musí. Na sídlišti jsou už dnes jednotlivci, kteří mají středoškolské či vysokoškolské vzdělání. Někteří následně ze sídliště odešli, jiní se rozhodli zůstat a pomáhat tak jako Marcel Šaňa a jeho rodina. Tito lidé jsou pro ostatní motivací a důkazem, že i v zatracovaném ghettu jsou talentovaní a nadějní, kteří si zaslouží dostat šanci na lepší život.

DOMOV I STIGMA

Podle průzkumů se postavení Romů na Slovensku zhoršilo. Neexistují rychlá řešení, na to jsme už jako společnost promrhali čas. Společnost je protiromsky nastavená a preferuje restriktivní řešení. Nikdo zřejmě nechce žít v sousedství lidí, které může chudoba dohnat k zoufalým činům. Problém však nevznikl sám a sám se ani nevyřeší. K problémům romských komunit je třeba přistupovat aktivně, ne fiktivně, na papíře. Podle Atlasu romských komunit žije na Slovensku více než 402 tisíc Romů, kteří tvoří 7,5 procent populace, přičemž většina žije integrovaně.

Luník IX, na kterém žije pět až šest tisíc romských obyvatel, je asi nejvíc odsuzovaným místem na Slovensku. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že přestože je to místo specifické, jsou v zemi venkovské lokality, kde je to o hodně horší. Vymanit se ze segregovaného ghetta, všudepřítomné chudoby, nevzdělanosti, patologických jevů je velmi těžké. Špatné nálepky, za kterou jsou často i senzace slibující titulky v médiích, se toto místo jen těžko zbavuje. Dlouho se čekalo na to, kdy se věci začnou pomalu měnit. Při jedné volbě se ujala i myšlenka, že kdo vyřeší problémy Luníku IX, zaslouží dostat Nobelovu cenu.

Síla, která má šanci na změnu a která se jeví jako správná a je legitimní, nakonec vyšla ze samotného ghetta. Protože Luník IX je v první řadě o lidech, kteří jsou a vždy v něm budou doma. Pokud budou mít zájem a budou chtít změnu k lepšímu, ta určitě nastane. Nepřijde to zítra ani za rok, protože tady se dno chudoby protřhlo ne jednou, ale hned několikrát. Žít s nálepkou, že jste z Luníku IX, není lehké a není to výhoda a ani hrdinství. Je to značka, která dnes stigmatizuje a přináší mnoho bariér, mnoho segregace. Existuje tu ale cesta, víra a naděje na lepší místo pro život. Na to potřebuje Luník mnoho podpory i zvenku, pochopení, vstřícnosti a vůle kompetentních. Zdá se, že ta konečně i reálně existuje. I pro to všechno jsem se rozhodla působit na Luníku IX. Mít možnost, i když malé, účasti na změnách, má pro ty, kterým na tom záleží, smysl...

●

ROMANE ČHAVORE JILESTAR VYZPÍVAT SI BUDOUCNOST

Beáta Danišová / Foto: Romane čhavore jilestar

Pěvecký soubor **Romane čhavore jilestar** (Romské děti od srdce) ze slovenské Trnavy je důkazem, že majorita a Romové mohou nacházet vzájemný dialog – pokud se společně vydají po správné cestě.

S dětmi se scházíme v centru Kaburgovo, sídlícím v těsné blízkosti místní romské komunity. Centrum se už mnoho let věnuje práci s romskými dětmi i dospělými. Pěvecký sbor vznikl loni v září a významně k tomu přispěl zájem rodičů – z obvyklého zpívání s dětmi, které bylo jen tak pro radost a nemělo žádný velký cíl, se postupně stal opravdový sbor s vlastními pravidly.

Dnes má šestnáct stálých členů. „Při naší práci bylo nesmírně důležité poskytnout dětem první kontakt s úspěchem,“ přibližuje vedoucí umělecké složky, hudebník Ján Kačo. Sám vyrůstal v tradiční romské komunitě, dnes pracuje v trnavské automobilce a v souboru působí dvakrát týdně jako dobrovolník.

K největším úspěchům patří natáčení vánoční písně Vankúš (Polštář), ke kterému nás pozvala nadace Hodina dětem. Natáčelo se v prostorách RTVS (Rozhlas a televize Slovenska) v Bratislavě. Součástí muzikantského týmu byly známé slovenské osobnosti jako Helena Krajčiová, Monika Hilmerová, Zuzana Mauréry nebo Soňa Norisová, se kterými se malí zpěváci potkali. Když byla nahrávka hotová, bylo moc hezké sledovat, jak si děti uvědomují, že naše setkávání může být i něčím víc než jen obyčejným kroužkem.

Po nahrávání následovalo vystoupení na vánočním koncertě v Bratislavě, několik lokálních v Trnavě, na Romském dni nebo Mezinárodním dni Romů, zúčastnili jsme se rozhlasové relace Romské slovo nebo Ranní šou v trnavském rádiu.

„Snažíme se o to, aby si každý člen uvědomoval, jak je důležité jeho místo nejen v souboru, ale i ve společnosti, ve které žijeme. Uvědomujeme si, že jsme zatím stále jen amatérským souborem a máme hodně co zdokonalovat. Nechybí nám však odhodlání, motivace a snaha, ani láska k hudbě,“ říká jedna z vedoucích, speciální pedagožka Paulína Radimáková.

Děti ze souboru Romane čhavore jilestar nejsou jen zástupci romské

komunity v Trnavě, ale jsou i obyvateli tohoto města, které by v budoucnosti rádi reprezentovaly – i prostřednictvím romské hudby. I proto mají naše kostýmy žluté košile a modré sukně, jsou to totiž barvy našeho města.

Ani členka se slunečnicí není náhodná, protože stejně tak, jak může z malého semínka vyrůst krásný květ otáčející se za sluncem, mohou i z našich dětí vyrůst opravdu krásní lidé, další generace Romů s jasným odkazem pro

dnešní svět – být dobrým člověkem a hrdým Romem. „Naším největším přáním je podnitit romské děti, aby se staly lepšími, aby v životě šířily hlavně to dobré, co v sobě mají, a aby jim bylo dopřáno plnohodnotné místo v naší společnosti,“ dodává Paulína.

Autorka působí v Ústavu romologických studií v Nitře a je jednou z vedoucích souboru.

●

ROMOVÉ V BULHARSKU

Text a foto: Klára Kohoutová

Romové jsou největší menšinou žijící v Evropské unii. Ze statistických výsledků vyplývá, že v Bulharsku žije hned po Makedonii největší počet Romů v Evropě. Oficiální počet bulharských Romů je kolem 350 000, neoficiální se odhaduje okolo 800 000. To je zhruba 12 % z celkového počtu obyvatel.

Romové na koči ve městě Byala Cherkva (foto: Klára Kohoutová).

Zároveň tvoří bulharští Romové zdejší druhou nejpočetnější menšinu hned po Turcích. Romská menšina je nejvíce heterogenní právě v Bulharsku, kde žijí čtyři základní skupiny Romů a mnoho jejich podskupin.

„V Bulharsku žijí rozdílné skupiny Romů – Kalderashi, Rudari, Tutumani, Burgudži, Millet, to jsou turečtí Romové. Každá skupina má vlastní mateřský jazyk,“ popisuje situaci mediátor vzdělání Stefan Stefanov. Skupina Millet se v Bulharsku poměrně dobře integrovala do turecké společnosti, o čemž svědčí fakt, že mnoho z nich se během sčítání obyvatelstva hlásí k Turkům. Mezi nejčastější mateřský jazyk patří bulharský, romský, turecký či rumunský, v zemi se však hovoří až 30 romskými dialekty. Jednotlivé romské skupiny se neodlišují jen jazykem, ale i náboženským vyznáním.

Romové se v Bulharsku nesoustředí jen v jedné části země, žijí všude, přičemž největší koncentrace Romů je na severovýchodě a jihovýchodě země a v hlavním městě. Ve větších městech se nacházejí rozsáhlé čtvrtě, tzv. ghetta. Na vesnicích žijí menší komunity. Na rozdíl od jiných evropských zemí, v Bulharsku nenačnete čistě romské obce, v žádné větší

obci netvoří většinu. Věková struktura romské menšiny je nevyvážená. Největší skupinu tvoří děti a mladí do třiceti let (až dvakrát více než v majoritě). Naopak nejmenší skupinou jsou Romové nad 60 let.

Bulharští vědci se neustále dohadují na dataci příchodu Romů do země, jelikož zatím nenašli žádný přímý důkaz, který by potvrdil jednu z teorií. S největší pravděpodobností přicházeli Romové do Bulharska v období vrcholného a pozdního středověku a v následujících obdobích se naplno v zemi usídlili.

STRATEGIE A PLÁNY

Bulharská vláda již několik desetiletí vypisuje mnoho programů a zavádí strategie, které mají pomoci zlepšit situaci romské menšiny. Bulharsko spolu s dalšími osmi zeměmi (mezi nimi je i ČR) přijalo v roce 2005 mezinárodní dokument nazvaný Dekáda romské inkluze. K dalším důležitým přijatým dokumentům náleží Strategie pro integraci dětí a žáků z etnických menšin. Tyto a samozřejmě i další závazky vůči Evropské unii vytváří na státy tlak, aby jejich představitelé prosadily změny, které by pomohly snížit sociální dopady

nezaměstnanosti a nízkého vzdělání Romů.

Největším problémem, se kterým se Romové potýkají, je chudoba. V žebříčku dodržování lidských práv se bulharská vláda zařadila na druhé místo, hned za Maďarsko. Přesto však Romové nejsou spokojeni a mají pocit, že bulharská vláda nevykládá dostatečné prostředky, aby zmírnila chudobu jak majoritního, tak minoritního obyvatelstva. Bulharští Romové žijí ve větší chudobě než čeští. Jejich ekonomický statut rok od roku klesá. K největším problémům patří nezaměstnanost, ekonomické problémy a diskriminace v pracovním prostředí.

ZMĚNA DISKURZU, ZMĚNA PRAXE: ROMOVÉ JAKO LIDSKÉ ZDROJE

Od roku 2017 probíhá projekt Dunajského nadnárodního programu (RARE), který v rámci aplikačních aktivit a podpory veřejných politik napomáhá integraci Romů na trhu práce. Do projektu je zapojeno osm zemí: Česká republika, Slovensko, Srbsko, Rumunsko, Maďarsko, Bulharsko, Ukrajina a Moldavsko. Zatímco poslední dvě vyjmenované země jsou pozorovatelské, ostatních šest

zmapovalo hlavní strukturální problémy a klíčové faktory na národní a lokální úrovni. Každá země přišla s pilotním projektem, který má nejen představit situaci Romů, ale i naznačit možné řešení. Tím by do budoucna mělo dojít k odstranění bariér na trhu práce. Hlavním cílem projektu RARE v Bulharsku je změnit existující stereotypy a negativní postoje vůči Romům na trhu práce a zároveň zefektivnit pozitivní vliv na zaměstnanost. „Během projektu jsme provedli průzkum se zaměstnavateli v regionu Veliko Tarnovo, který nám poskytl přehled existujících stereotypů vůči Romům. V průzkumu například zaměstnavatelé uváděli, že změna trhu práce diktuje změny v postojích a že hlavním kritériem, které rozhoduje o tom, zda je uchazeč na pracovní pozici vybrán, není jeho národnost, ale vzdělání,“ uvedla Maria Barneva z Amalipe centra, které je bulharským partnerem projektu.

Amalipe centrum pro meziethnický dialog a toleranci je vedoucí romská organizace, která se zabývá rovností integrace Romů do bulharské společnosti. Organizace sehrává ústřední roli při organizování romského občanského hnutí a při prosazování integrace Romů. V organizaci pracují lidé z různých etnických skupin, velkou část tvoří samotní Romové, nejčastěji na pozici tzv. mediátorů. „Mediátoři dělají prakticky všechno. Obrátí-li se na ně někdo s problémem, jsou to oni, kdo kontaktují relevantní instituce. Například, pokud je někdo nezaměstnaný, zařadí ho do příslušného vzdělávacího kurzu a následně kontaktují vhodného zaměstnavatele. Mediátorem se může stát ten, kdo dosáhl alespoň středoškolského vzdělání, nejdůležitější podmínkou je však uznání od členů

Úřad práce ve městě Veliko Tarnovo (foto: Ondřej Ficerí).

vlastní komunity. Vždy hledáme obě pohlaví – tedy i muže i ženy, abychom dokázali přistupovat ke komunitě ze všech perspektiv,“ uvedla Teodora Krumová zakladatelka Amalipe centra.

TEORIE A PRAXE ANEB JAK TO VIDÍ ÚŘADY A JAK ČLENOVÉ KOMUNITY

V Bulharsku se etablovaly dvě romské politické strany, jeden z romských politiků zastává funkci na ministerstvu zahraničních věcí. Jeho příklad ukázal, že i Romové jsou schopni zastávat vyšší společenské pozice a díky jeho příkladu i několik dalších vzdělaných Romů dostalo šanci získat práci například na městských úřadech či působit v lokální politice. Je to však zatím všechno pouze na začátku a bude ještě dlouho trvat, než se stav uspokojivě změní.

Úřady trvají na tom, že Romové nejsou na trhu práce diskriminováni. Obrovským problémem je, že mnoho romských dětí není registrováno na školách či předčasně ukončí školní

docházku. Podle posledního sčítání obyvatelstva dosahuje míra negramotnosti bulharských Romů téměř 13 %. Mezi největší problémy pak patří: adaptace romských dětí ve školském systému, nedostatečná znalost bulharského jazyka a velký počet dětí bez postižení končících ve speciálních školách. Tyto a další problémy pak vedou k nepravděpodobné školní docházce, která může skončit až tzv. školním výpadkem, kdy dítě přestane školu navštěvovat.

„Hlavním problémem je motivace, aby chtěli pracovat. Pokud jsou fyzicky zdraví, mají sílu a motivaci, tak jim nic nebrání,“ uvedla Boyka Ganeva vedoucí Úřadu práce ve Veliko Tarnovo. Samotní Romové vidí situaci poněkud odlišně. Velká část Romů v aktivním věku (především pak muži) odchází do zahraničí. V souvislosti s bulharským pracovním trhem se hovoří o takzvané skryté diskriminaci. Během komunistického režimu se Romům v Bulharsku žilo poměrně dobře. Především v 80. letech fungovaly sociální jistoty, bylo mnoho továren, do kterých bylo potřeba získávat zaměstnání. Dnes tyto továrny nefungují a lidé si musí hledat práci jinde. „V 90. letech se nám žilo ještě dobře, diskriminace nebyla citelná, ale ve druhé polovině přišla privatizace, konkrétně v roce 1997, tuším. S tím přišly mnohé ekonomické problémy. Velké firmy začaly ztrácet zakázky a musely se snižovat stavy,“ uvedl romský podnikatel Vasil Todorov.

Můžeme jen doufat, že se situace nejen na trhu práce zlepší.

Víc informací o projektu zde: <http://www.interreg-danube.eu/approved-projects/rare>.

Kurz počítačové gramotnosti (foto: Atanas Atanasov).

MÁM RÁD ZLATO! JEDNOU VYHRAJU WIMBLEDON...

Text a foto Rena Horvátová

„Tenisovou raketu jsem držel v ruce poprvé v sedmi letech a už tehdy jsem věděl, že tenis je něco, čemu se chci jednou profesionálně věnovat,“ říká v úvodu patnáctiletý Bohumil Havrła.

A z jeho slov je znát, že se svého cíle jen tak nevzdá. Jak by také mohl, tenisem od té doby žije celá Bohoušova rodina. Tréninky, škola, zápasy i strava mladého sportovce jsou přizpůsobené tak, aby dosáhl na kurtu co nejlepších výsledků. A ani v Praze, kam přijel s rodinou na dovolenou z Austrálie, kde se po emigraci rodičů narodil, nezahálí. „S tátou i během dovolené trénujeme několikrát týdně na pronajatém kurtu. Beru to jako životní styl, tenisu věnuju podstatnou část týdne a v tuto chvíli se chci tady v Evropě zúčastnit vybraných turnajů,“ vysvětluje Bohouš a dodává, že právě rodiče stojí za jeho úspěchem, protože jej od počátku podporují. „Nechci říkat, že se mi obětují, protože pro ně to není žádná oběť. Dělají to s láskou a věří, že to celé má smysl,“ poznamená tenista, kterému dal poprvé raketu do ruky jeho táta, který sám v minulosti působil jako tenisový trenér.

Bohouš v současné době přestoupil do tenisového klubu KDV Performance a výuku má kvůli tenisu na střední škole individuální. Trénuje pět dní

v týdnu čtyři hodiny denně a každý druhý týden odehraje ve své domovině i zápasy. V současné chvíli patří nadějný tenista mezi stovku nejlepších juniorských tenistů v celé Austrálii. Body chce sbírat i po Evropě, kde by rád odehrál několik turnajů a vyšvihl se na mezinárodní úroveň tenisových hráčů. I proto bude po České republice pokračovat na Slovensko, kde ho od srpna do září čeká několik juniorských zápasů. Uvědomuje si totiž, že tenisová kariéra má ohraničený časový úsek a pak končí.

„I ten největší talent potřebuje dřít a odepírat si vše, co většina mladých lidí užívá plnými doušky.“

A to dobře ví i jeho otec Bohumil st., který potvrzuje, že přihláškou do tenisové školy se celé rodině otočil život o sto osmdesát stupňů. „Pokud chcete

hrát tenis, musíte ho dělat tak, aby vaše budoucnost a šance brzy neskončily. Takže od synových sedmi let jezdíme na turnaje po celé Austrálii, jezdím s ním na tréninky, společně se rozhodujeme, jaké zápasy odehraje, vybírám mu akademie a společně s manželkou uzpůsobujeme svůj život koníčkům našich dvou dětí,“ říká Bohumilův tatínek, který podporuje vedle syna i dceru Biancu, která se věnuje herectví a tanci.

„Vyvážená strava a dostatek spánku je samozřejmost, ale Bob si už nemůže dovolit jiné sporty, jako je lyžování nebo skejt,“ vypočítává otec tenisty a na vysvětlenou sdělí, že eliminovali veškeré rizikové sporty kvůli možnému úrazu, který by mohl ovlivnit další působení na kurtu a znemožnit získání potřebných bodů důležitých pro jeho sportovní kariéru.

„Po Praze se přemístíme na střední Slovensko, trénovat do klubu TJ Lieskovec, odkud pocházejí ti nejlepší slovenští tenisté. Trenéři tam mluví anglicky, což je pro syna, který sice mluví celkem slušně

česky i slovensky, přeci jenom jedno-dušší. Na Slovensku Boba připraví na tenisové léto, které trvá od srpna do září,“ dodá otec.

Aby se Bohouš mohl naplno věnovat tenisu, studuje na střední škole individuálně. Výuku všech předmětů musí absolvovat přes výukové aplikace a v průběhu deseti týdnů pak složit ze všech předmětů, jako je angličtina, matematika či historie, náročné zkoušky. Teprve poté může postupovat dál. A postupovat dál chce nejen ve škole, ale i v tenise. „Když chcete hrát tenis po celém světě, je dobré mít informace, jak to celé funguje. Se synem víme, že Evropa je přeci jenom z pohledu tenisu lepší než Austrálie, a právě v Evropě probíhají turnaje, které Bob potřebuje odehrát a které ho posunou v hodnocení juniorské soutěže dál. A k tomu jako junior potřebuje jednoznačně získat body,“ vysvětluje, kam povedou sportovní kroky jeho syna. A ještě dodává, že v nejbližší době mají v plánu zúčastnit se turnajů TE, tedy Tenisové Evropy, poté ITF, odkud je to už krůček do ATP, tedy do kategorie mužů. „A to je teď naše vysněná meta a i jeden z důvodů, proč jsme navštívili po deseti letech Českou republiku,“ vysvětluje hlavní záměr cesty otec nadějněho tenisty a prozradí, že právě do Evropy se soustředí nejen nejlepší evropští hráči tenisu, ale i světa. V Evropě se podle jeho slov konají ty nejzásadnější a nejnámější zápasy vůbec a účasti na nich by se synem jednou rádi docílili.

A Bob svého otce doplňuje: „Je to

tak, rád bych získal nějaké body v ATP, a pokud se hodně zasním, tak bych jednou rád vyhrál Wimbledon, vždyť jaký tenista po tom někdy netoužil?“ říká rozhodně a prozradí, že by se chtěl jednou dostat i do desítky nejlepších hráčů světa. „Mým vzorem je Rakušan Dominic Thiem, protože jeho hra mi nápadně připomíná tu moji. Když se na něho dívám, vidím sám sebe – vysoké lokty, energie a výbušnost na kurtu, to nám je podobné,“ přiblíží svou hru Bob a uvádí, že v Austrálii se rozdělují turnaje na bronzové, stříbrné a zlaté, což ve výsledku ovlivňuje celkový počet bodů sportovců.

„Přesně tak,“ zareaguje na syna Bohumil st. a přiblíží australský systém tenisového sportu. „Například Nick

Kirios je jednička v Austrálii a Bohuš je číslo 892, mezi nimi jsou hráči, kterým je třeba 27 let a patří mezi profesionální sportovce. Každým bodem získávají lepší ranking, tedy hodnocení, takže pokud se Bobovi podaří dostat do první pětistovky, už může hrát v národním týmu a reprezentovat tak Austrálii,“ sděluje otec a pokračuje: „Získat body není tak jednoduché, protože to zahrnuje cestování po celé Austrálii, takže finančně se to dost prodrazí. Cesty se pojí nejen s letenkami, ale i s ubytováním, vyššími náklady na stravu, trenéry a vybavení...“

A rodinný rozpočet Havrřových nekrátí jen cestování. „Bohouš pořád ještě roste, takže každé tři měsíce nové boty, každý půl rok větší oblečení, dále startovné na turnaje, takže ve všem jsou investice a je jedno, zda jde o tenis nebo o fitness, kterému se také kvůli kondici věnuje a je nutné i tady platit trenéry,“ prozrazuje s čím vším je potřeba počítat, pokud chce dítě začít hrát tenis na profesionální úrovni.

„Takže ano, za všech ten tenis jsme mohli mít už krásný dům, ale nám stojí za to ho oželeť a věnovat se radši dětem a synově sportovní kariéře. Chceme, aby dělal naplno to, co ho baví,“ řekne s upřímností v hlase otec sportovce a dodá, že Bob má talent tak jako mnoho romských sportovců, ale ten často nestačí, protože i ten největší talent potřebuje dřít a odepírat si vše, co většina mladých lidí užívá plnými doušky. „Já bych ale neměnil, tenis je moje všechno a dostat se co nejdál je můj životní cíl,“ uzavírá Bohouš Havrřa jr.

NA BRIGÁDY SE ROMOVÉ JEN HRNULI

Lada Víková / Foto rodinný archiv / Vyprávění Márie Lendelové v rámci projektu Paměť Romů zaznamenal Jan Ort.

Vyprávění paní Márie Lendelové se vinulo ve třech hlavních liniích: události 2. světové války, vlastní život (poválečná pracovní migrace do Čech, život za socialismu a Svaz Cikánů-Romů 1969-1973) a průběžné srovnávání života dříve a nyní.

Paní Mária se narodila v lednu 1944 do romské hudebnické rodiny Julia Harvana v obci Telgárt na středním Slovensku. Rok, kdy přišla na svět, byly Telgárt i okolní obce krutě poznamenány nejtvrdšími boji SNP: prakticky celá obec lehla popelem (spáleno bylo 263 domů), lidé museli ze svých domovů utíkat. Právě s evakuací se paní Lendelové pojí nejstarší vzpomínky z jejího života, jež však zná jen zprostředkovaně. O tom, že téměř celá rodina tatínka byla zavražděna, že za války zemřel nešťastnou náhodou její devítiletý bratr a že i ona sama byla v ohrožení života, ví pouze z vyprávění svých rodičů a bratra, jenž ji zachránil.

Vlastní vzpomínky má Mária Lendelová až na život po válce, kdy se Telgárt přejmenoval na Švermovo (tento název obec nesla v letech 1948-1990). Ve Švermově tedy vyrůstala a také chodila do školy, i když přiznává, že jen dva tři roky, navíc ne pravidelně: „Do školy jsem chodila tak: jeden týden jsem chodila a další už ne.“ Paní učitelka ji však měla ráda a chodila ji učit domů. Říkávala: „Marčo, ty na to máš. Já ti vidím do hlavy.“ Věděla, že je její maminka s plicní chorobou v sanatoriu a situace v rodině je těžká. Babička vyráběla po nocích barevné šňůrky ke krojům a brzy ráno je chodila do vesnice prodat, tatínek chodil hrát se svými syny – na svatby, na křtiny, při odvozech chlapců na vojnu. Snažili se, ale i tak byli chudí.

Změna pro rodinu nastala v padesátých letech, kdy otec začal – tak jako velká část Romů ze Slovenska – hledat práci tam, kde jí v té době bylo dost: „Když mi bylo 12 až 14 let, tak Romové začli jezdit za prací do Čech. Z naší rodiny jel jako první můj tatínek – sám. Hledal práci, zajistil si bydlení: „Přidem s rodinou, ať mám kde bývat.“ No, pak přijel tatínek domů a hned nám říká: „Dnes se balíme, pakujeme. Práce je sjednaná, bydlení je, tak odjíždíme.“ Přijeli jsme do Čech a tady byl byt a zařízení – kolikrát to bylo 3+1!

Maminka chodila s tatínkem do práce, pomáhala mu, bratři pracovali, a tak už měli peníze. A maminka byla šťastná: že máme byt, může jít s tatínkem do města nakoupit, co je potřeba, tak jsme si žili spokojeně. Tatínek dělal v Českých Budějovicích, Tábor, Soběslav, Pelhřimov, Pacov... a tam dělal výkopy při melioraci, pokládali drenážní trubky, aby se voda odváděla. A já mu chodila pomáhat. On kopal ty brázdy a já mu podávala trubky do ruky, aby je tam vsadil. A pak zase velké potoky a spravování břehů. Vzpomínám si, na to měl takové vysoké rybářské holiny. Já mu přitom pomáhala s urovnáním – hrabičky a bláto, co vyndal z potoka, já to takhle uhrabávala.“

Vzpomínky na tehdejší Čechy hodnotí paní Mária takto: „Tady v Čechách se žilo lépe než doma.“ Přesto ráda vzpomíná i na život ve své rodné obci – gádžové je tam měli rádi, tatínka oslovovali jménem („Dulo“), když ho zvali, aby jim šel zahrát. Patrně i proto se rodina Julia Harvana do Čech natrvalo nepřestěhovala a stále se vracela do Telgártu: „Přes léto jsme jezdili dělat do Čech, šetřili si peníze na zimu, aby měli na dříví, na jídlo, protože přes zimu byli doma.“ V Čechách se

jim podařilo vydělat tolik peněz, že si za uspořené peníze začali stavět nový domek: „Když jsem už byla velká, táta si postavil dům. Koupil si tvárnice a začal stavět. Ale už ho nedokončil. Jak umřel, tak můj bratr, ten starší – který mne ještě jako mimino zachránil – ho dostavěl a dodnes v něm žije.“

Nové životní období paní Márii nastalo, když jí bylo 16 let: „To už jsem byla v Čechách se svým bratrem a jeho manželkou. Tam jsem se seznámila s mým milým, protože tam taky bydlela jeho rodina, tak od té doby jsem byla pořád v Čechách. Pak jsme už bydleli spolu – Kamýk nad Vltavou, Slapy, pak jsem otěhotněla, nejdřív jsem měla jednu dcerku. Tři roky jsem s ním žila a on musel jít na vojnu. To už jsem čekala druhou holčičku.“ V době vojenské služby manžela bydlela jeden rok u jeho rodiny a druhý u rodiny své, než se osamostatnili: „Jakmile se muž vrátil z vojny, do civilu, hned jsme si našli práci v JZD a jeli jsme k Táboru, Písek, Vožňany u Pacova. Tam jezdil s koňmi a já dělala v kravíně. My dva jsme nikdy nezůstali bez práce, museli jsme do práce chodit, pořád. Chtěli jsme, aby se nám žilo lépe!“

Paní Lendelová se svým mužem žila až do roku 1995 a práce byla jejich hlavní životní náplní. „Dělali jsme práci, i peníze byly, všechno bylo. Takový život jsem já prožila. Není takový kravín, v kterém bych nedojila krávy,“ směje se nahlas. Až poslední dva roky před důchodem pracovala v teplárně – na směny, dvánáctky.

Ráda vzpomíná na krátký mezník dvou let, kdy se koncem šedesátých let s manželem zapojili do činnosti Svazu Cikánů-Romů. „Tehdy už jsme bydleli tady, v Lukavci jsme měli velký dům, a přišel Svaz Romů. A v tom svazu tady v Litoměřicích jsme byli zapojení já i můj muž – protože on dělal jako předsedu. A byl tam kurátor, to byl gádžo, Hladík, ten mne měl moc rád – tak já jim tam zpívala. Chodila jsem zkoušet s kapelou, Horvátovci, cimbállovka to byla, a zpívat na zkoušku, na schůzi. Zpívala jsem a život už byl takový krásnější. Dva roky jsem s kapelou vystupovala, Ústí, Libochovice, Litoměřice, Roudnice, zábavy, narozeniny, ale pak jsem zase otěhotněla, tak jsme skončili.“ Nevzpomíná ale jen na kapelu, zmiňuje i hlavní poslání první romské organizace: „Když byl tenhle Svaz Romů, už to bylo lepší, takové radostnější. Přihlásilo se tam spousta Romů a jeden druhému věřili. Tohle už dneska není. Romové organizovali soutěže – ve zpěvu, v boxu. Romové se mezi sebou uměli dohodnout, co je potřeba, jak se to bude muset udělat, každý svou práci dělal poctivě. Takový svaz by Romům hodně pomohl. Když nějaký Rom zemřel, tak Svaz Romů zařídil pohřeb. Někdo neměl uhlí? Nebylo čím zatopit? Hned

tomu Romovi nakoupili to uhlí, aby nezmrzl. Ale musel si to nějak odpracovat. Když byla brigáda, Romové nebyli líní. Svaz rozeslal pozvánky a Romové se hrnuli, dělali to, co bylo potřeba. Dneska už tohle není.“

Na mnoha místech svého vyprávění paní Lendelová srovnává život za socialismu a nyní. A často opakuje: „Nic už není takové, jaké to bylo dřív!“ Když vzpomíná na své rodiče, připomene, jak dnes Romové nakupují alkohol a pak nemají peníze na jídlo. Rodiče neuměli číst, neuměli se podepsat, ale věděli, jak nakládat s penězi, uměli šetřit. „Ne že by nepili, ale to už musela být nějaká návštěva, tak jen doma se popilo, ale ne každý den!“ Přemýšlí nad chudobou, do které se mnoho Romů dostalo po roce 1989. Propad mohla sledovat především u příbuzných na Slovensku: „Když není dost peněz, kolik je třeba, nemůže člověk žít, jak by se mu líbilo. Na Slovensku není žádná práce, dostávají jen sociálku, ale co to je 1 400 korun měsíčně? Strašná bída. U nás to tak není.“ Přiznává, že ani v Čechách není situace dobrá: „I tady jsou chudí, ale proč? Kdyby byli lidé z našich Romů moudří, ne že jen pijí víno, chodí vybírat popelnice jak bezdomovci. Tohle za komunistů nebylo. Ale teď, když přišla demokracie? Že prý není práce – ale je! Práci si musí člověk hledat. A když člověk chce dělat, najde si ji.“

Paní Lendelová je výborná vypravěčka, svá slova provází živou gestikulací a občas se zasměje nakažlivým smíchem. I když mluví o vážných tématech, najde si během povídání momenty, kdy se může od srdce zasmát. Její vyprávění je tak

obohaceno dalším rozměrem – životní moudrostí a vyrovnaností. Své posluchače chce paní Lendelová pobavit, sdílet své zkušenosti, chce, aby jim bylo dobře, a při tom doufá, že se z jejich zkušeností budou moci lidé poučit. Rozhovor byl pořízen před rokem a půl, mezi tím oslavila tato pamětnice své kulaté 75. narozeniny. Popřejme jí aspoň dodatečně mnoho zdraví a štěstí.

Zdroje:
Sidiropulu Janků, K. 2015. Nikdy jsem nebyl podceňovanej. Ze slovenských osad do českých měst za prací. Poválečné vzpomínky. Brno: Masarykova univerzita.
Lhotka, P. 2009. Svaz Cikánů-Romů 1969-1973. Brno: MRK.
<http://www.telgart.eu.sk/obec-a-obcan/historia/>

PAMĚŤ ROMŮ

PROJEKT PAMĚŤ ROMŮ

se snaží zmapovat osudy Romů žijících v současné době na území České republiky, a představit tak historii Romů od válečných dob po současnost jejich vlastníma očima.

www.pametromu.cz

PRE BRIGADI PES O ROMA ČA HRŇINENAS

Lada Viková / Andál la familijakero archivos / O vakeriben le Maria Lendelovo natočinde perdal o Leperiben le Romengeri o Jan Ort.

O vakeriben le Maria Lendelovo cirdelas pes andro trin liniji: so pes ačhiľa andro mariben, lakero dživipen (so sas pal o mariben, sar o Roma chudle te phirel pro Čechi te kerel bući, o dživipen tel o socialismus the o Svazos le Romengero 1969–1973) the mek o averipena – sar pes dživelas čirla the sar adaďives.

E romňi Maria uliľa andro januaris 1944 andro romaňi lavutariko fameliľa, o dad pes vičinelas o Julius Harvan u bešenas Telgartoste pro mařkarutno Slovensko. Oda berř, so uliľa, sas Telgartoste the andro gava pařes, jekhbaredar maribena, bo sas adaj o SNP: maj calo gav sas labardo (labonas 263 khera), o manuřa muřinenas te denařel het. Andál e evakuacija hine jekhpureder leperibena, so e Maria Lendelovo predřivelas a sar pal kada řunelas. Pal oda, kaj maj cali lakere dadeskeri fajta has murdardi, kaj andro mariben muľa the lakero eňaberřengero phraloro, bo khere pes ačhiľa bibacht, u mek pal oda, sar joj korkori řaj muľa, oda sa lake vakerenas e daj o dad, the o phral, so la zachraňinda.

So e Maria Lendelovo korkori leperel, oda imar o dživipen pal o mariben, kana o Telgart chudňa nevo nav: o řvermovo (kavka pes vičinelas 1948–1990). Ta řvermovoste palis barolas avri the phirelas tiř andre řkola, kajča na buter sar trin berř u na sako dıves: „Andre řkola phiravas kavka – jekh kurko džavas a aver kurko na džavas.“ Ale e učiťelka la th´avka rado dikhelas, phirelas pal late, kaj la sa te sikhavel khere. Phenelas avka: „Marčo, tu na sal diliňi. Me tuke dikhav andro řero.“ Joj džanelas, kaj e daj hiňi andre řpitaľa, bo nasvali pro buke, u la familijake pes na dživel lokes. E baba raťi kerelas o farebna řňurki pro krojos u sig tosara džalas andro gav len te bikenkerel. O dad phirelas le čhavenca te bařavel – o bijava, o boňa, abo kana o regruti džanas ko slugadřa. Choc the vareso avka zarodenas, th´avka has čore.

O aver dživipen avľa andro pendata berřa, kana o dad chudelas – avka sar but Roma pal e Slovensko – te phirel pal o buťa pro Čechi, kaj akor buťa sas but: „Sar has mange 12–14, ta o Roma andro Čechi phirnas pro buťa. Andál amari familija perřo džalas pro Čechi mro dad korkoro, rakhelas buťi, vibavinlas peske o kher: ‚Přidem s rodinou, ať mám kde bývat.‘ No tak avlas khere o dad, phenlas

amenge: ‚Adaďive pakinas, baľinas. Buťi hi, kher hi, ta džas het.‘ No avahas ando Čechi a adaj o kher vibavimen – kecivar has 3+1! E daj le dadeha phirlas po buťi, pomořinlas leske, o phrala kerenas, no má len has love. A e daj už has rado, hoj amen hin kher, imar džanas le dadeha te cinkereľ ando foro, so kampelas, ta dživahas peske lačhes. O dad kerelas andro Český Budřovice, Táboreľ, Soběřlav, Pelhřimov, Pacov... u kerelas vikopi, alebo drnařki – jarki kerenas po trubki, sar po paňi. A me phiravas pal o dad, leske tiř pomořinavas. Ov chanelas o jarki me leske davas o trubki andro vast, kaj te rakinel andre. Palis tiř andro bare jarki virovňinenas o svahi. Džanav, hoj ajse ribarske čiřmi les sas. Me plaňirka keravas – ola hrabički a oja čhik, so kernas avri andal o potoki, me ča kavka hrabinavas.“

So leperel pro Čechi akor, ta dikhel kada avka: „Kadař feder has po Čechi, sar khere.“ Th´avka rado leperel pro dživipen andre lengero gavoro – o gadře len odoj rado dikhenas, le dadeske phenenas leskere naveha („Đulo“),

kana les vičinenas, kaj te džal lenge te bařavel. řaj hoj vař oda e fameliľa le Julius Harvaňiskeri na geiľa pro Čechi te beřel, ale furt phirelas pale Telgartoste: „Linaje džahas pro Čechi te kerel, řetrinenas peske love pro jevend, kaj te avle len po kařta, po chaben, bo jevende has khere.“ Pro Čechi zarodenas ajci love, kaj mek ačhile buter lovere u o dad chudňa te ačhavel nevo kher: „Sar imar somas čhaj, miro dad peske postavinelas o kher. Cinda peske kvadri u chudňa te ačhavel. Ale na dokerďa mář, sar muľa, ta miro phral, o phureder – oda, so man mek andre perňica zachraňinda – jov les dokerďas a do akaňik odoj beřel.“

Nevo dživipnaskero koter la raňake Maria avľas, kana lake sas 16 berř: „Mář somas le phraleha the leskera romňaha ando Čechi. Odoj prindřardom le piraneha, bo odoj beřelas leskeri familija, ta odkanastar somas mář pro Čechi furt. Palis imar dživahas jekhetane – Kamýk nad Vltavou, Slapy, palis ačhiľom khamňi, imar man has jekh čhajori. Trin berř leha dživavas a jou palis geiľa pi vojna. Akor imar somas khamňi avra čhajora-

ha.“ Kana sas lakero murř ko slugadřa, beřelas jekh berř ke leskeri fameliľa u aver berř ke peskeri daj, u palis imar ačhile korkore: „Sar miro rom avľa pal i vojna, ando civili, tak už arakhjam amen buťi ando JZD u geiľam pař o Táboreľ, Písek, Vořňany u Pacova. Odoj jou phirelas grajenca a me ando kravino. Amen dujdžene na samas bije buťi, muřinas te phireľ andre buťi. Kamahas amen feder řivoto te avel!“ E Maria Lendelovo dživelas peskere romeha dži ko berř 1995 u e buťi oda has calo lengero dživipen: „Kerahas buťi, he love has the savoro has. Kajso dživipen me džidıľom. Nane kravinos, so me na somas ando kravinos te dojinel,“ asal bare hangoha. Ča pro agor, kana imar maj džalas andro duchodos, mek duj berř kerelas buťi andre tovarňa pro taťipen, kerelas odoj dıvese abo raťi, deřuduj ori.

Rado leperel pro berřa, kana has o Svazos le Romengero pro agor řovar-deřte berřa, bo soduj džene le murřeha kodoj kerenas sar aktivisti: „Akor beřahas imar adaj, v Lukavci amen has baro kher, a avľa o Svazos le Romengero. A andre ada řvaz adaj Litoměřicende has spoľečnost me mire romeha – bo jov kerlas sar predsedas. U sas odoj o kuratoris – oda has gadřo, Hladík, ov man igen rado dikhelas – ta me lenge giľavavas. Phiravas andre kapela, cimbáľovka o Horváthovci, te giľavel – pre zkuřka, pre schuza. Giľavavas, o dživipen has imar ajso řukareder. La kapela ha vistupinavas duj berř, Űsti, Libochovici, Litoměřici, Roudňici, zabavi, narožeňini, ale palis somas pale khamňi, ta skončindam.“ Na leperel ale ča pre kapela, vakereľ tiř pal oda, so sas andre adi organizacija Romengeri majbari buťi: „Kana sas oda řvaz Romů, sas imar feder, radostneder. Sas odoj pherdo Roma u paťanas jekh avreske. Oda imar adaďives na ekzistinel. O Roma kerenas the o suťeři – ando giľavipen, ando boksos. Džanenas Roma mařkar peste te dovakerel, has schuze, pi schuza peske oslavinenas, dovaker-nas, so peske kempel, sar pe kempel, sako peskeri buťi kerlas lačhes. Oda Svazos vař o Roma bi pomořinlas dost. Te varesavo Rom muľa, o řvaz Romů pomořinlas o pohrebo. Varekas na sas angara? Na has soha te labarel? Imar cin-kernas angara ole Romes, te na faďinla. Ale muřinelas varesavi buťi tiř te kerel. Te sas brigáda, tak o Roma na has leňive. O Svazos bičhaďa o pozvanki a o Roma hrňinenas, kerenas oda, so kampelas.

Adaďives oda nane.“

Andre peskero vakeriben e Maria Lendelovo buterval leperel pro dživipen andro socialismus u so hin adaďives aver. Buterval phenel: „Nane oda imar sa, so sigeder!“ Kana vakereľ pal peskeri daj o dad, phenel, sar adaďives o Roma cinkeren te pijel u nane len love pro chaben. E daj o dad na džanenas te genel, te irinel peskero nav, ale džanenas te kerel le lovenca, sporinenas: „Te pijelas, ta ča hoj has nařťeva, ta pijelas khere, ale na sako dıves!“ Gondolinel pal o čoripen, andre savo peiľe but Roma pal o berř 1989. Kada dikhelas jekhbuter ke peskeri fameliľa pre Slovensko: „Kana nane love ajci, sar kempel, nařťi peske manuř dživel, sar kamel. Pre Slovensko buťa nena řadne, chuden ča e sociálka, ale so oda ča 1 400 koruni čhoneste? Baro čoripen. Oda nane sar k´amende.“ Phenel, kaj aňi pro Čechi nane ča lačhes: „The adaj hin čoripen, ale soske? Te avnas o manuřa amare Romendar godaver, na čak pijen o moľa, phiren po popelňici sar o bezdomovci. Kada vař o komunismos na has. Ale akanik, so avľa demokracie? O buťa hoj nane – ale hi! Buťa ča kempel te rodel. Te manuř kamel te kerel buťi, arakhel peske.“

E Maria Lendelovo džanel igen řukares te vakereľ u so phenel, sikhavel the le vastenca, varekana andr´oda asavkerel avka, hoj o manuřa kamen te asal laha. Choč vakareľ pal o pharipena, arakhel peske o momenti, kana řaj asavkerel le jilestar. Lakero vake-

riben hin avka mek sa barvaleder – bo dikhas lakero dživipnaskero godaveripen u sar džanel te thovel o jilo pro than. E Maria Lendelovo kamel, kaj te aven lořale ola džene, so la řunen, kamel len te del peskero godaveripen, kamel, kaj len te avel the lačhes, ale tiř kaj o manuřa latar lena lakere goda. O vakeriben hin imar maj duj berř purano, na čirla la sas narodžeňini 75 berř. Ta vinřinas lake but bacht the sařťipen, choč na sig. ●

PAMĚŤ ROMŮ

O PROJEKTOS „O ROMA LEPEREN“

kamel te džanel, sar o Roma dživen akana andre Čechiko republika the kamel te sikhavel le Romengeri historija le berřendar, sar has o duťto baro mariben the sar dživen akana, avka sar oda dikhen jon korkore.

www.pametromu.cz

VYZNÁNÍ (NE)LÁSKY

Karolína Ryvolová / Tamás Jónás Tatititititi, Fra, Praha 2019, 108 stran, přeložila Adéla Gálová

Literatura romských autorů – ta, která se vymanila ze vzorců tradičního vyprávění a svou formou i obsahem konkuruje představitelům většinových kánonů – se nezřídka vypořádává s následky života poznamenaného nedostatkem jak materiálním, tak duchovním. Sociální vyloučení zbavuje člověka důstojnosti a často plodí patologické jevy.

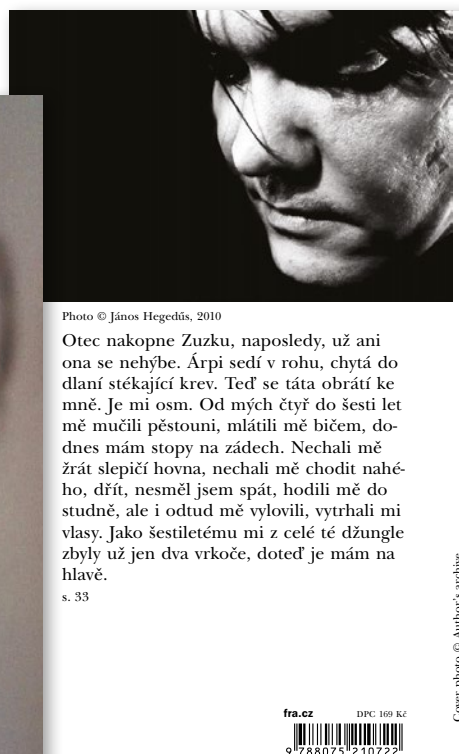
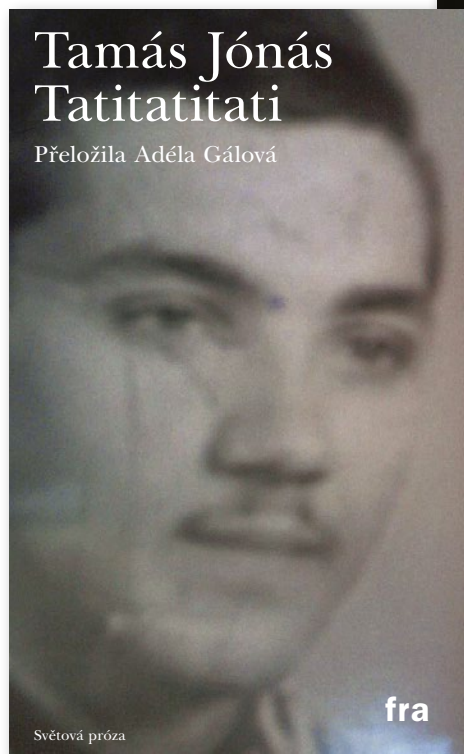
V českém romském kánonu vzpomeňme autobiografické povídky Eriky Olahové, povídkový cyklus Ivety Kokyové Rodina je jen jedna nebo historickou novelu Ireny Eliášové Slunce zapadá už ráno, které se všechny dotýkají násilí v rodině, jehož spouštěčem může být žárlivost, dlouhodobá frustrace, a především alkohol.

Z podobného těsta je i próza maďarského romského autora Tamáse Jónáse letos vydaná nakladatelstvím Fra. Pod názvem Tatititititi ji do češtiny kongeniálně převedla hungaristka a romistka Adéla Gálová, díky níž se k českému čtenáři dostalo mnohokrát bohaté dílo splňující všechny parametry světové literatury. Je to současně dílo tak nenesitelně otevřené, palčivé a bolestné, že při líčení hrdinových útrap má čtenář občas potřebu odvrátit zrak.

Vypráví o hrdinově dospívání v početné romské rodině, která se po Maďarsku často stěhovala, aniž by se měnila ústřední premisa jejich existence – extrémní chudoba a permanentní hlad. Chlapec Tamás, nesoucí zjevné autobiografické rysy, byl od dětství mimořádně nadaný a občasná animálnost obou rodičů, obzvláště obdivovaného a zároveň obávaného otce, jeho citlivou duši krutě zraňovala a obrušovala. V nejhorším smyslu slova nezapomenutelná je scéna „sobotního trestání“, v níž rozzuřený a pravděpodobně zpitý otec brutálně zbil celou rodinu a premianta Tamáse, jemuž neměl co vytknout, alespoň nakopl do kolene. Znepokojivé jsou obrazy nezastíraného rodičovského sexu i dětských toulek po smetišti; z matčiny návštěvy u prezírávé ředitelky školy zase zůstává pocit hlubokého pospinění a ponížení. Byť se děj odehrává v pozdních sedmdesátých a posléze perestrojkových osmdesátých letech, převažujícím dojmem je temné bezčasí, prázdnota žaludků a bytů a citová vyprahlost. Přes veškerou krajnost některých popisovaných situací je však román paradoxně především vyznáním lásky a holdem složitě povaze hrdinova otce,

Tamás Jónás Tatititititi

Přeložila Adéla Gálová

jak napovídá motto a současně výňatek z románu: „Občas mi běží hlavou, jak důstojná, čistá je budova parlamentu. Přes všechnu špínu, co se v ní odne-paměti odehrává. Podobně vidím i své srdce, nyní, když vzpomínám.“ A v neposlední řadě je text věnován matce, jak napovídá dovětek k titulu mami, byť ji otcova patriarchální figura v autorových vzpomínkách do značné míry zastihuje.

Drsným a současně básnivým jazykem připomene Tatititititi poetický naturalismus Henryho Rotha v románu Říkej tomu spánek (1934), v němž je líčena hluboká nouze a bezvýchodnost židovské přistěhovalcké komunity New Yorku 30. let (a také komplikovaný vztah s násilnickým otcem), fragmentárností a záměrným rozrušováním hranic mezi realistickým vyprávěním a sněním v bdělém stavu zase autobiografickou prózu Proč se dítě vaří v kaši (1999) rumunsky hovořící artistky, herečky a spisovatel-

ky romského původu Aglaji Veteranyi. Jónásovu postmoderní koláž, tvořenou útržky rozhovorů, ostrůvky povídek i jednotlivými bonmoty, však oproti nekompromisní roztržtosti a heslovitosti memoáru Veteranyi pojí jemné předivo záměru a autorovy vnitřní integrity.

Tamás Jónás (1973) se českému publiku poprvé oficiálně představil v květnu 2017 ve Slovenském domě na čtení visegrádských autorů na závěr jejich residenčního pobytu v Praze. Adéla Gálová tehdy přeložila jeho povídku a od té doby se datuje jejich spolupráce vedoucí až k českému vydání Apupuapu z roku 2013. Autor, jenž je především básníkem, ale rovněž vystudovaným filosofem a počítačovým expertem, Prahu znovu navštívil během nedávného veletrhu Svět knihy při příležitosti uvedení českého překladu své knihy.

BABO, PAPU, VAKEREN!

Paměť Romů vyhlašuje soutěž

ZNÁTE HISTORII SVÉ RODINY?

Zajímají vás životní osudy vašich rodičů, prarodičů a nechcete, aby se na ně zapomnělo?

NAHRAJTE JEJICH ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH A POŠLETE NÁM HO!
Nejzajímavější a nejlépe zpracované příběhy budou oceněny.

JAK POSTUPOVAT?

Natočte vyprávění pamětníka na audio nebo video v českém či romském jazyce v délce alespoň třiceti minut. Nechte ho vyprávět o jeho vlastním životě, ale i rodinné historii, pokud se v rodině traduje.

V rozhovorech se mohou objevit nejrůznější témata od vzpomínek na válku přes vyprávění o životě na Slovensku a v Čechách za komunismu i po sametové revoluci po vzpomínky na různé konkrétní historické události.

Doptávejte se na to, co vám není jasné a co vás zaujme.

Vyprávění shrňte do textové podoby v rozsahu jedné stránky a můžete i připojit kopie rodinných fotografií a dalších zajímavých dokumentů, které se k vyprávění vztahují.

Vše nám pošlete na mail
pametromu@romea.cz do 31. 10. 2019
V případě jakýchkoliv dotazů se na nás neváhejte obracet.
(Pro inspiraci se podívejte na rozhovory s pamětníky na www.pametromu.cz)

Projekt Paměť Romů realizuje ROMEA, o. p. s., za finanční podpory Bader Philanthropies, Inc.

